

Các n» tu M» Thánh Giá tại ãng DÜÖng

(1931)¹

Eugène-Marie DURAND

ãng sáng lập Hội Dòng M» Thánh Giá ãng Giêsu-Kitô là ãng cha Phêrô Lambert de la Motte, giám mục hiệu toà Bêritê, vĩ Cái diên tông toà Cầu tiên của xứ ãng Trong.

Chúng ta hãy nh; c lai Cây vài hàng r;ng : r»i Paris vào tháng 6.1660 và sau m»t hành trình rất dài b;ng CÜ»ng b», ãng cha t»i CÜ»c kinh Cộ Juthia xứ Xiêm La ngày 22.8.1662. ãng cha Phanxicô Pallu, giám mục hiệu toà Héliopolis và là vĩ Cái diên tông toà Cầu tiên của xứ ãng Ngoài, chỉ C»m CÜ»c v»i ngài tại Cộ ngày 27.01.1664.

M»t khi Cã Çoàn t» lai CÜ»c v»i nhau tại vÜÖng quốc hi»m khách Cộ, không ch»m trÍ, hai vĩ sáng lập quan tr;ng của Hội Th»a Sai NÜ»c Ngoài li»n làm vi»c ngay trên cánh CÖng hoạt C»ng bao la Cã CÜ»c trao phó cho các ngài. Bao la, b»i vì ngoài phần mi»n Cöng ãng DÜÖng ra, còn thêm m»t phần rất l»n của Trung Hoa n»a.

Ngày t» tháng 7.1664, cha Chevreuil CÜ»c sai sang xứ ãng Trong (nay g»i là An Nam) n»i mà cha Hainques sẽ theo chân t»i vào năm 1665 ; vào năm sau Cộ, cha Deydier hÜ»ng v» xứ ãng Ngoài.

Chúng ta hãy ghi vĩi qua r;ng cũng chính vào năm 1664, tại xứ Xiêm La, vĩi ta Cã C»t các c» s» c»n bản cho m»t ch»ng vĩi trong mục tiêu Çào tạo hàng giáo sĩ Cã phÜÖng. Năm 1665, ch»ng vĩi này m» c»a dÜ»i s; Çi»u hành của cha Laneau, tại Mahapram, vùng ngoài ô kinh thành Juthia.

Vào tháng ba năm 1668, giám mục Bêritê truy»n ch»c linh mục cho hai thầy xứ ãng Ngoài, ch»ng sinh của cha Deydier, cho hai thầy xứ ãng Trong của cha Hainques và m»t thầy ch»ng sinh vĩi Xiêm lai BÜ của cha Laneau. Linh mục bản xứ sau cùng này, cha Phanxicô Pérez, sẽ CÜ»c thánh hi»m giám mục hiệu toà Bugie năm 1691 và tr» nên C»ng k»nhhi»m thủ hai của ãng cha Lambert de la Motte tại giáo phận tông toà ãng Trong.

TrÜ»c khi r»i NÜ»c Pháp, giám mục Bêritê Cã suy ni»m lâu gi» trong nguy»n CÜ»ng dòng Th»m Vi»ng tại thành phố Annecy, dÜ»i chân bàn th» Thánh Phanxicô Ç»Salê và Thánh n» Jeanne de Chantal. Và tại n»i Cộ, ng»p trong ánh sáng siêu nhiên², ngài CÜ»c thấy r;ng : *“Trong tay Hội Thánh, linh mục và n» tu là hai nguồn mạch tuôn Ç» vào m»t xứ s» CÜ»c tin và CÜ»c ái”*, và thấy r;ng : *“Hai hình thức dẫn thân ph»c v» này c»n CÜ»c k» h»p v»i nhau Ç» di»n Çät s; sung mãn của nhân CÜ»c Kitô giáo, là s; pha tr»n huy»n di»u của sÜ»c mãnh và của s; dÜ» hi»n, nhÜ» xÜ» kia trên CÖi Can-Vê luôn m»u các trình n» hi»p l; c v»i luôn m»u các tông ÇÖ hầu tham gia vào công trình cứu chu»c”*... *“Bên cạnh hàng linh mục bản xứ, C»m rÍ vào lòng dân t»c và g; n bó v»i nh»ng m»i thân thÜÖng gia Çinh, Çào công giáo vốn mau chóng thành lập dòng n».”* (trích báo ‘Annales de la Propagation de la Foi’, 1855, t; a).³

B»i th» ngay khi công trình trên m»i công trình là các ch»ng vĩi bản xứ Cã CÜ»c bảo Ç»m, giám mục Bêritê lo l;ng thành lập Hội Dòng M» Thánh Giá. DÜ»i s; Çi»u hành của các th»a sai Cầu tiên của ngài, Cã có nh»ng c»ng Çoàn n» tu nh» bé thành hình tại ãng Ngoài và ãng Trong ; rồi t» ngay năm 1667, các c»ng Çoàn Ấy Cã xin ngài ban cho h» m»t Quy lu» Ç»i s»ng, cả vĩi tuyên kh»n dòng n»a.

Dành cho ‘mặt vai tâm hồn Cựu Thiên Chúa sung ái cách Cực bi’, ngài đi đến ra như vậy, chính ngài đã tích thân mang hình ảnh ‘làm nh»ng n»n móng Cầu tiên cho Cựu sống tu tri’ Cựu xử r»ng Ngoài năm 1670, xử r»ng Trong năm 1671 và xử Xiêm La năm 1672.

Ngài xác định r»ng :

‘Mục đích của tu hành này là Cực bi chuyên chú tu»ng nh» và noi theo cuộc Th»ng Khó của Chúa Giêsu-Kitô mới ngày như ph»ng th»th»nh l»i nhất C< C<at tSi s< hi<u bi%t và yêu m»n Ng»i.’⁴

‘Vi»c suy g»m cầu nguyện và h»m mình C»n t»i, hi»p v»i các công nghiệp của r»ng Cựu Th» C< xin Ôn tr»a l»i cho l»ng dân’ là ‘công tác’ Cầu tiên trong năm ‘công tác’ của mặt n» tu M»n Thánh Giá ; các ‘công tác’ khác là chuyên lo v»n C» giáo d»c thi»u n», s»n sóc b»nh nhân, lo cái thi»n ph» n» và r»a t»i tr» con.

Vào cuối th»k> th» XVII, tỉnh Cựu tại xử r»ng Ngoài qu»ng hai m»i nhà dòng trong các phần C<at truy»n giáo do H»i Th»a Sai C»m nhi»m, và ba nhà dòng trong các phần C<at nh»ng l»i cho các cha r»a Minh ng»i Tây Ban Nha, ‘cả ba nhà này C» do r»c có giám mục B»rit» l»p nên’. Tại r»ng Trong, chỉ nêu ra Cựu năm nhà vào th»i kỳ Cầu này.

Mặt ng»i Cựu th»i C<at vi%t :

‘Các chỉ M»n Thánh Giá gi» mặt cuộc sống rất vô t»i, rất tinh t»y»n và khá hy sinh h»m mình ; các chỉ không th»t su»t năm, tr» ra nh»ng d»p l» Ph»c Sinh ; các chỉ sống chung v»i nhau và làm l»ng b»ng C»i tay của mình. Các chỉ C<at l»n tu»i thì C<at tham vi»ng b»nh nhân trong vùng các chỉ C<at an ùi h<, giúp C<at h< ch»t lành và cùng C<at kinh v»i các b»n Cầu xin Chúa cho h< Ôn ch»t lành hay Cựu ch»a kh»i b»nh, mà các chỉ th»ng hay Cựu Ôn l»m.’

Cha Bénigne Vachet là ng»i cùng v»i cha Mahot C<at tháp tùng giám mục B»rit» tSi mi»n trung xử r»ng Trong, nhân d»p tham vi»ng mặt nhà dòng C<at th»t lên l»i ca ng»i r»ng : ‘Chúng tôi hy v»ng r»ng ngày này qua ngày n<, con số của các n» tu sẽ phát tri<n lên. Và n»u nh»ng k» sẽ Cựu v»i h< trong t»ng lai cũng C<at công nghiệp nh» nh»ng chỉ em mà chúng tôi C<at bi%t thì ngôi nhà của h< ch< ch<n sẽ là mặt ngôi nhà Cựu chúc phúc, là n»i mà Thiên Chúa sẽ Cựu tôn vinh không kém chi n»i nh»ng tu vi»n k> l» nh»t tại Âu Châu.’

Sau lần tham vi»ng mục vụ th» hai tài ‘xử r»ng Trong thân th»ng của ngài’, giám mục B»rit» C<at vi%t cho giám mục Laval r»ng : ‘Tôi C<at C<at tham t»t cả các tín h»u trong nhi»u tỉnh hạt, v»i mặt ni»m vui khó tả Cựu. Tôi C<at tham mặt C<at C»ng C»àn các chỉ em C»ng trình là nh»ng k» C»ng Cựu cùng Thiên Chúa v»i cung cách cao cả và h< cần chúng tôi C<at h»n m<c cho lòng sốt s<ng của h<.’

Xin nói thêm mặt chút r»ng trong hai th»k> Cầu tiên t» khi thành l»p, H»i Dòng M»n thánh giá C<at phân nhánh ra h»u h»t các tỉnh của Vi» Nam :^a B<, Trung và Nam Vi» Nam. Và chính trong th»i kỳ này, H»i Dòng C<at cùng chia sẻ số phần chung của Giáo H»i Vi» Nam : nh»ng cuộc truy b<t công khai ho»c nh»ng nhân nh»ng âm thầm, nh»ng tàn phá ho»c khôi ph»c lại các nhà dòng, s< phân tán ho»c t»p h»p các n» tu, và nhất là trong nh»ng ngày C»n tối : từ t»i, l»u C<at, và s< hy sinh của nhi»u ng»i trong các n» tu.

Nh»ng chúng ta cần phải ng»c lên Cựu th»i vua T< r»c C<at hi<u rõ cái s» sâu xa của tên dòng ‘M»n Thánh Giá’. ‘Tên g<i này th» x»ng C»ng v»i các n» tu ! Vào nh»ng ngày của cuộc bách hại C<at máu, các n» tu là nh»ng ng»i Cầu tiên ch»u c<c kh» và hy sinh. Các tu vi»n của các di th»ng th»ng là n»i Ấn náu của nh»ng ng»i b< truy C»i ; chính các di là nh»ng ng»i C<at len l»i vào trong các

ngọc t^oi C[<] mang C[%] cho nh[»]ng ng^ũ theo Cáo l^ũng th^c và nh[»]ng l^oi an ùi mà các đⁱ có th[<] cho C^ũ. H^õn m[¶]t l^{ần}, nh^ũ trong th^oi kỹ s^õ khai của Giáo H[¶]i, các tr^ình n[»] b^ãt khu^ãt này C^ã C^ũ trao nhi^ệm v^o mang của æn C^{àng} C[%] cho các vⁱt^o Cáo sⁱp s^oa C^ũ C^o máu Cáo cho chúa Kitô. Ý nh[»]ng n^õi mà các linh m^oc không th[<] C[%] C^ũ thì các đⁱ là nh[»]ng ng^ũ C^ã li^êu linh xông pha trong b[¶] qu^ản áo của các ph^on[»] binh dân và trong ánh hào quang của lòng bác ái. Các đⁱ an ùi nh[»]ng ng^ũ C^{au} kh^o, giúp C[«] nh[»]ng k^ê y^u C^uoⁱ, v^c d^ãy nh[»]ng ng^ũ b[¶]i tín ch^ói Cáo. Và nh^ũ sau này chúng ta th^ãy lòng c^æm ghét của các b^áo chúa C^ói v^si h[†] C^ã C^{yc} bi^êt dành cho h[†] m[¶]t s^c bách hải riêng (sⁱc chỉ ra tháng 7.1860) : v^{ây} bⁱt h[†] t^h m[†]i phía, C^{óng} c^oa các nhà dòng, và dành cho h[†] nh[»]ng C^{òn} tra t^{ấn} tinh vi và tàn sát h[†].” (Cha Louvet).

Trong bốn năm r^ong r^ã th^oi bách hải mà Lⁱch s^o Giáo H[¶]i Vi^ệt Nam mang tên g[†]i ghê g^şm là “Phân sáp”, các tín h[»]u bⁱ phân tán vào trong các làng ngoài giáo và ch^ũu s^c giám sát của h[†]. Th^oi kỹ này C^ã tàn phá 80 tu vi^ện và phân tán 2.000 n[»] tu cùng hàng tr^{ăm} ng^ũ C^ã hy sinh vì C^ũ tin.

Hai m^ũoⁱ bốn năm sau C^ó là xây ra nh[»]ng cu[¶]c tàn sát hàng loạt trong “Năm Kinh Hoàng” C^ã đⁱm sâu m[¶]t số giáo ph[¶]n thu[¶]c 12 tỉnh ^a Bⁱc, Trung và Nam Vi^ệt Nam trong bi[<]n l^oa và máu. Ý C^{ây}, tôi chỉ đ^ong l^à ^a giáo ph[¶]n bⁱ th^o th^{ách} nh^ãt là giáo ph[¶]n Qui Nh^õn mà thôi. Là giáo ph[¶]n duy nh^ãt bⁱ tàn phá hoàn toàn, tr^ở ra hai n^õi mà còn có th[<] kh^{áng} c^ç l^ài C^ũ nh^o n^cm k[%] ã N^{ang}, và c^ũng tr^ở ra hàng ngàn giáo dân C^ã ch^{áy} tr^{ón} C^ũ t^si b[¶]m c^{àng} Qui Nh^õn.

Trong nh[»]ng năm tr^ũc cu[¶]c tàn sát dã man này, trung bình h^cng năm ^a Qui Nh^õn có khoảng 2.000 ng^ũ l^sn tr^a l^ài Cáo và khoảng 10.000 tr^ê em C^ũ r^oa t[¶]i trong lúc lâm chung. Và con số sau này là th^ũc C^o s^c nhi^ệt tâm của dòng M[¶]n Thánh Giá và các đⁱ

Cⁱ r^oa t[¶]i. V^ãy mà 270 trên 450 n[»] tu này C^ã bⁱ gi[%], 10 trên 12 tu vi^ện và 17 trên 19 trái m^oôi của h[†] bⁱ phá binh C^ã; trong khi C^ó 8 vⁱ th^oa sai, 7 linh m^oc b^{ãn} x^ũ, 60 thầy giảng và thầy th^{àn} h[†]c, 24.000 tín h[»]u bⁱ ch^{ém} C^{âu}, bⁱ C^{âm} lao, bⁱ nh^{ãn} n^ũsc, bⁱ ch^{ôn} s^ống, bⁱ thi^{êu} ch[%] trong các nhà th^o của h[†] : chuy^ển Ấy xây ra t^h ngày 18.7 t^si ngày 20.8.1885 !

Xin cho phép tôi k[<] l^ài m[¶]t k[>] ni^ệm không bao gi^o phai C^ũ trong k^s ùc tôi : h^oi C^ó tôi còn là m[¶]t th^oa sai tr^ê, năm 1888 tôi C^ã C^ũ C^{óng} tro tàn C^o nát của nhà cô nhi và tu vi^ện tại Hoa Vong, tỉnh Phú Yên : hai cây cau y^u St v^{ẫn} còn nghiêng mình bên b^o gi^ong m[¶]t cách b^ãt th^ũng. Tôi l^ẽng l^ẽ th^c m^çc, ng^ũ ta b^{ào} : “Ch^{ính} trên hai cây cau này mà ng^ũ ta C^ã treo c^o gi[%] chỉ b^s trên và chỉ ph^o tá ; còn đ^ũsⁱ lòng gi^ong sâu thì ng^ũ ta C^ã xô các n[»] tu còn l^ài xu^ong C^ó”.

*

Nay trong th^oi bình an Pháp thu[¶]c, các gia C^ình n[»] tu khác C^ã t^si giúp vào vi^ệc tông C^ò truy^ên giáo : các n[»] tu Dòng Phao-lô, các n[»] tu Dòng Kín, các n[»] tu Dòng r^ũc Bà Truy^ên Giáo, các n[»] tu Dòng Chúa Quan Phòng và m^si C^{ây}, các N[»] t^o Bác ái Vinh S^õn. Các n[»] tu không chỉ m^a nhà tr^ê, nhà cô nhi, tr^ũng h[†]c, phòng phát thu^oc và b^ên vi^ện, mà còn cả các t^ạp vi^ện vì òn g[†]i tại Vi^ệt Nam không thi^u, ch^ũng t^ổ r^ẻng C^oi s^ống tu trì, đ^ũsⁱ nh[»]ng hình th^ũc khác nhau, C^ã l^oi cu^on dân chúng Vi^ệt Nam và Cⁱ sâu vào tâm th^ũc của h[†].

Tuy nhiên, dù C^ã h^õn hai th^ok[>] r^ũ«i hi^ện h[»]u, H[¶]i Dòng M[¶]n Thánh Giá v^{ẫn} c^{àng} ngày c^{àng} phát tri[<]n và h[¶]i nh[¶]p vào hoàn cảnh m^si do ch[%] B^ão H[¶] C^òi h^oi ph^{ải} có thi c^o và b^cng c^{ấp} thì m^si C^ũ gi[»] trách nhi^ệm giáo d^oc và y t^o

Theo các thông kê sau cùng, n» tu M% Thánh Giá tại miŠn Công ãng Dũng là khoảng gần 2.500 ngũ©i. C%ng thêm vào số các n» tu ngũ©i bản xứ thu% các Dòng và Tu H% khác thì sẽ quãng là 4.000 n» tu Vi% Nam sống trong các c%ng Çoàn. fy là chúng ta chũa có Çũ©c con số mà ch%c ch%n là cao của các chỉ dòng ba ãa Minh Vi% Nam ^a Bùi Chu, Hải Phòng và B%c Ninh. Các chỉ Ấy Çã ti%p nói các chỉ M% Thánh Giá tại xứ ãng ãng Ngoài mà vĩ giám quản tông tòa ÇAu tiên là ãũc cha Deydier.

Sau Çây là số các n» tu M% Thánh Giá phân chia theo các giáo ph% hi% nay :

Bãng Cúc có 106 n» tu.

Lào có 80 n» tu.

Hà N% có 375 n» tu.

Vinh có 144 n» tu.

Hũng Hoá có 32 n» tu.

Phát Di% có 168 n» tu.

Hu% có 517 n» tu.

Qui Nhõn có 304 n» tu.

Sài Gòn có 719 n» tu.

Phnongpenh có 22 n» tu. (Lũu š, tài Çây có 306 n» tu ngũ©i Çã phũng thu% Dòng Chúa Quan Phòng Portieux).

Cũng cãn ghi nh% r%ng tài miŠn trung xứ Nh% Bãn, vào năm 1878, Çã Çũ©c thi% lãp m%t H% Dòng gồm các n» tu hoàn toàn là ngũ©i bản xứ, cũng mang tên g%i ‘M% Thánh Giá’ mà các n» tu sống chia ra thành 14 c%ng Çoàn. Møc Çích H% Dòng của h% cũng y nhũ tài ãng Dũng : giáo lã tônng cho phø n» và trẻ em, tr% giúp t% thi% xã h%i, trũng h%c cho trẻ em, nhà nuôi trẻ, vân vân. Năm 1928, các n» tu này là quãng 30 chỉ trong tân giáo ph% Fukuoka và là 254 chỉ trong giáo ph% Nagasaki, mà v%a m% Çây

H% Th% Sai Paris Çã nhũng quyŠn ÇiŠu khi<n lại cho hàng giáo sĩ bản xứ.

. / .

Chú thích :

¹ ‘‘Les Amantes de la Croix en Indochine’’ : báo ‘‘Les Missions Catholiques’’, năm 1931, trang 424-426.

Tuãn báo này chào Ç% tháng sáu năm 1868, tại Lyon và Paris, có in nhiŠu hình ảnh, do H% TruyŠn Bá ãũc Tin (la Propagation de la Foi) và H% Thánh Phê-Rô Tông ãũc (Saint Pierre Apôtre) chủ trũng. ãũc bản năm 1964.

² Nguyên văn câu ti%ng Pháp này là : ‘‘Et là, en pleine lumière surnaturelle, il lui était apparu qu’entre les mains de l’Eglise...’’. VŠ Çi<m này, chúng tôi xin Çũ©c bản r%ng hõn b%ng m%t bài vi% ti%p sau Çây.

³ VŠ Çoàn văn của báo ‘‘Niên giám...’’ trên Çây, chúng tôi xin trích lại bản dĩch của linh møc ãũc Th%c (‘‘Các n» tu M% Thánh Giá tại Vi% Nam’’, 1994, trang 13-14).

⁴ Câu dĩch này của Nhóm Nghiên Cứu trong ‘‘Ti<u s° - Bút tích...’’, 1998, trang 121.

. / .